

УДК 658.5

DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2023-1.11>

Кузьміна О.В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри бізнес-аналітики та цифрової економіки,
Національний авіаційний університет

Ільїн Д.М.

здобувач вищої освіти освітнього рівня «Магістр»,
Національний авіаційний університет

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ТА РОЛІ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ

В статті досліджено поняття «інформаційний ресурс» та підходи до його формування, запропоновано власне формулювання інформаційних ресурсів як об'єктів управління. Виділено характеристики інформаційних ресурсів, серед яких найголовнішими є здатність зменшувати або усувати невизначеність та можливість повторного використання. Визначено сутність інформаційних ресурсів, яка полягає у симбіозі двох категорій: інформації та ресурсу. Встановлено, що використання інформаційних ресурсів збільшує або оновлює їх цінність, яка визначається набором властивостей корисності та специфічності. Побудовано узагальнену схему управління інформаційними ресурсами підприємства, в основі якого покладено правило максимального збільшення ефективності використання інформації як ресурсу. Зроблено висновки щодо практичної значущості інформаційних ресурсів в питаннях прогнозування та планування потреб підприємств.

Ключові слова: інформація, дані, інформаційний ресурс, управління, система, підприємство.

REGARDING THE DEFINITION OF THE TERM AND ROLE OF INFORMATION RESOURCES IN ENTERPRISE MANAGEMENT

Kuzminova Olha, Ilin Dmytro

National Aviation University

The article examines the concept of "information resource" and approaches to its formation. It is noted that the high rates of digital transformation of management processes are caused by the conditions of digitalization of socio-economic and other spheres of society, the rise of the knowledge society, and the development of information and communication systems and technologies. The authors propose their own formulation of information resources, which is formulated from the standpoint of a managerial approach. Based on the results of the analysis of the theoretical foundations of information management, the article assigns characteristics of information resources, among which the most important are the ability to reduce or eliminate uncertainty, which reduces the risk of making a wrong decision; reusability, which reduces the overall cost of obtaining information and generates new data sets; and high growth rate of information resources in modern society, which is directly proportional to the frequency of their use. It is established that information in a management system becomes an information resource only when it is evaluated by the user. The essence of information resources is presented, which consists in the symbiosis of two concepts: information and resource. It is established that the use of information resources increases or updates their value, which is determined by a set of properties of utility and specificity. This process is quite complex in terms of implementation and organization. On the basis of the results a generalized scheme of management of information resources of an enterprise is built, which is based on the rule of maximization of efficiency of use of information as a resource. Two generalized groups have been assigned – sources of information resources – internal and external. The heterogeneity, diversity and specificity of primary external information are noted. The important role of external information resources in comprehensive assessment of performance and identification of promising areas for further development of the enterprise is noted. Conclusions are drawn regarding the practical significance of information resources in forecasting and planning the needs of enterprises.

Keywords: information, data, information resource, management, system, enterprise.

Постановка проблеми. В умовах цифровізації бізнесу та інших сфер суспільства відмічаються високі темпи цифрової трансформації процесів управління. Новий формат інформаційного розвитку сучасного суспільства розширив перелік джерел та канали розподілу управлінської інформації, вдосконалив технології її обробки та зберігання даних. На тлі кількісно незмінного переліку основних операцій з інформацією (пошук, збір, накопичення, обробка, аналіз, зберігання, передавання, обмін), відбуваються якісні позитивні переміни у підходах до їх здійснення. Керівники компаній та організацій вже не обмежуються власним досвідом та досвідом своїх підлеглих, а все більше залучають сучасні технології аналізу надвеликих даних, різні економіко-математичні моделі, прикладні програмні пакети для підвищення результативності процесів управління. Інформація набуває нового значення та оновленої цінності, виступає у якості одного з важливих ресурсів поруч з іншими і стає не лише засобом, а й продуктом та об'єктом управління як на рівні підприємств, так і на державному рівні.

Набуття інформацією нового статусу вимагає перегляду термінології теорії суспільства знань, оновлення наукового інструментарію, раціоналізації інформаційних технологій, формування механізму ефективного управління інформаційними ресурсами, визначення факторів, що впливають на результати такого управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття «інформаційний ресурс» є окресленим в багатьох наукових працях та визначене в нормативних документах. Однак, вчені й досі намагаються урізноманітнити трактування з урахуванням специфіки та особливостей предметної області дослідження.

Одними із багатьох, хто присвятив свої праці питанню формування поняття «інформаційний ресурс» як наукової категорії є Н. Вінер, В. Козак, Р. Марутян [5], І. Нетреба, В. Семанюк, К. Шенон та інші. Вирішенням проблем побудови моделей управління інформаційними ресурсами активно займалися А. Берко, В. Висоцька, І. Жуков, Ю. Зайченко, Н. Печурін, Л. Чирун, інші. Значний вклад у формування методології управління інформаційними потоками та вдосконалення шляхів підвищення ефективності їх використання зробили як закордонні, так і вітчизняні дослідники: Ю. Вертакова, О. Довгань, Н. Єгорченкова, Б. Єлепов, В. Козак, М. Корнієцька [8], О. Максимов, В. Семанюк, О. Тюрин, О. Усикова [8], В. Чистяков, О. Шаповал та багато інших.

Як показав аналіз останніх досліджень і публікацій, сучасний теоретико-методологічний апарат з управління інформаційними потоками досить різноманітний і розширений, відповідає методології наукових досліджень, але вимагає подаль-

шого вдосконалення та деякого уточнення з огляду на особливості сучасного етапу розвитку систем управління та нових тенденцій в інформатизації суспільства.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення місця інформаційних ресурсів в системі управління підприємством та доповнення теоретичних знань щодо формування поняття «інформаційний ресурс» як об'єкту управління.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дані та інформація існували за всіх часів людства, активно використовувалися у вирішенні різних життєвих питань та в управлінні суспільством. Однак, відрізнялися формою вираження (знакова, образна, символічна), способом передавання та зберігання, типом носія зберігання даних. Поняття «інформаційний ресурс» має свою етимологію, пов'язану з піднесенням суспільства знань, появою електронно-обчислювальної техніки та розвитком інформаційно-комунікаційних технологій та систем.

Сучасний світ не можна уявити без інформації. Як показав аналіз наукових праць, інформація може бути виражена як матеріальним ресурсом в бізнес-процесах, так і виступати у якості інтелектуального та адаптивного капіталу [1]. Інформація є загальнонауковим та досить вивченим поняттям, тоді як поняття «інформаційний ресурс» є симбіозом двох понять «інформація» та «ресурс», яке поєднує обидві змістовні складові.

Формуванню інформаційного ресурсу як засобу та об'єкту управління сприяла поява можливості повторно використання одного і того самого набору даних. При чому кожне звернення до бази даних формувало вибірку даних з новою цінністю та іншим змістом для користувача, що обумовлено його індивідуальністю та метою дослідження (використання даних).

Закон України від 04.02.1998 року № 74/98-ВР визначає інформаційні ресурси як сукупність документів в інформаційних системах, зокрема, бібліотеках, депозитаріях, архівах, банках та базах даних, каталогах, фондах, тощо [2]. Наведене визначення є однозначно досить універсальним через загальність та некоректним через неузгодженість використаних в трактуванні понять. Формулювання даного поняття багатьма науковцями поширено, а його сутність розкривається через такі дефініції, як: документ, масив даних, результат інтелектуальної діяльності, ресурс виробництва, результати інформаційної діяльності, ідеї, знання, дані, інформація, архіви, машинні програми, ресурс управління, колективна творчість, сукупність даних, нормативно-правова база, інше.

Так, в [3] під інформаційним ресурсом розуміють інформацію, яка представлена у вигляді знання, та визначено роль в управлінні бізнес-процесами – володіння знаннями формує план

подальших дій. Іншим науковцем запропоновано два підходи до визначення вказаного поняття:

- перший підхід розкриває інформаційний ресурс з позицій інформаційного продукту – це актуалізована в суспільстві інформація, використовувана з максимальною ефективністю;

- другий ототожнює інформаційний ресурс з людиною – є носієм знань та чинником розвитку складної динамічної соціальної системи [4].

Марутян Р. також визначає поняття «інформаційний ресурс» з двох змістовних позицій:

- у широкому розумінні автор говорить про потужний засіб соціального розвитку та поступ, який, як і в роботі [4], проходить процедури соціальної актуалізації та ефективного використання, та впливає на соціальні трансформації;

- у вузькому розумінні інформаційний ресурс представлено продуктом та/або сировиною [5].

Доречним буде і зауваження автора щодо ототожнення групою науковців понять «інформаційний ресурс» та «інформаційний потенціал», які насправді несуть різне змістовне навантаження.

В статті [1] інформаційні ресурси виступають у ролі сукупності інформації, яка функціонує в межах підприємства або є необхідною для його нормальної діяльності. Лозовицький Д.С. визначає інформаційний ресурс як семантичну інформацію «у вигляді понятійного знання, що відображає не стільки індивідуальні, скільки суспільні (колективні) знання» [6].

В [7] проведено систематизацію та аналіз поглядів різних спеціалістів на трактування поняття «інформаційні ресурси», за результатами роботи автором запропоновано класифікацію наукових підходів щодо трактування даної категорії, а саме: макроекономічний, управлінський, комунікаційний, технічний, економічний.

В межах даного дослідження інтерес викликає управлінський підхід, згідно якого під інформаційним ресурсом будемо розуміти дані, використовувані особами, що приймають рішення, для організації управлінських взаємодій між керівною та керуючою системами.

Основною характеристикою інформаційних ресурсів є їх:

- невичерпність та постійне кількісне зростання (накопичення);

- несамотійність та союзна потенційність (зростання потенціалу від поєднання з іншими ресурсами);

- циклічність використання та низька витратність отримання нових знань;

- інтеграція наукових досліджень та виробничих сил;

- креативність способу виникнення;

- індивідуальна інформативність та довгостроковість використання;

- системоутворюваність;

- здатність до відновлення та зменшення невиваженості, подільності та покращення;

- специфічність, рухливість та модульність.

За К. Шенноном, здатність зменшувати невиваженість в управлінській практиці є головною властивістю інформаційного ресурсу, яка поширює ширину каналу прийняття рішення на декілька рівнів та знижує ризик прийняття невірного рішення.

З огляду на те, що інформація перейшла до категорії «ресурс», змінилася і її цінність, яку можна визначити наступними властивостями [1]:

1) корисність = достовірність + повнота + актуальність + форма;

2) специфічність = сприйняття + оцінка корисності + економічно ефективне використання.

В роботі [1] виокремлено три найсуттєвіші властивості, що відрізняють інформаційний ресурс від інших та забезпечують підвищення ефективності системи управління, а саме:

- під час зміни власника інформації попереднім власником не втрачається можливість користуватися інформаційним ресурсом;

- безповоротність операції продажу інформаційного ресурсу;

- швидкість зростання обсягів інформаційних ресурсів прямо пропорційна частоті їх використання.

Слід зауважити, що в системі управління інформація стає інформаційним ресурсом лише за умови оцінювання її користувачем. З огляду на те, що інформаційні ресурси є специфічними економічними ресурсами, управління такими є досить складним процесом. Складність пояснюється недостатньо опрацьованою методологією оцінювання (якісного та кількісного) інформаційних ресурсів, відсутністю чіткого алгоритму планування та прогнозування потреб в інформації.

Крім того, властивості інформаційних, до яких відносять репрезентативність, своєчасність, достатність, доступність, точність, достовірність, стійкість, актуальність, адресність, оперативність, багатократність використання, правова коректність, висока швидкість збору, передачі та опрацювання, піддаються якісним змінам. Все це пояснюється збільшенням ролі інформаційних ресурсів в управлінні підприємством, вони стають базовим елементом в підвищенні ефективності бізнес-процесів.

Укрупнено використання інформації як ресурсу представляється у вигляді взаємодії трьох компонент: джерело, канал зв'язку та споживач, а процес управління інформаційними ресурсами підприємства можна подати на рис. 1.

В основі такого управління покладено правило максимального збільшення ефективності використання інформаційних ресурсів.

Система управління підприємства використовує інформаційні ресурси з різних джерел, які в загальному випадку поділяють на:

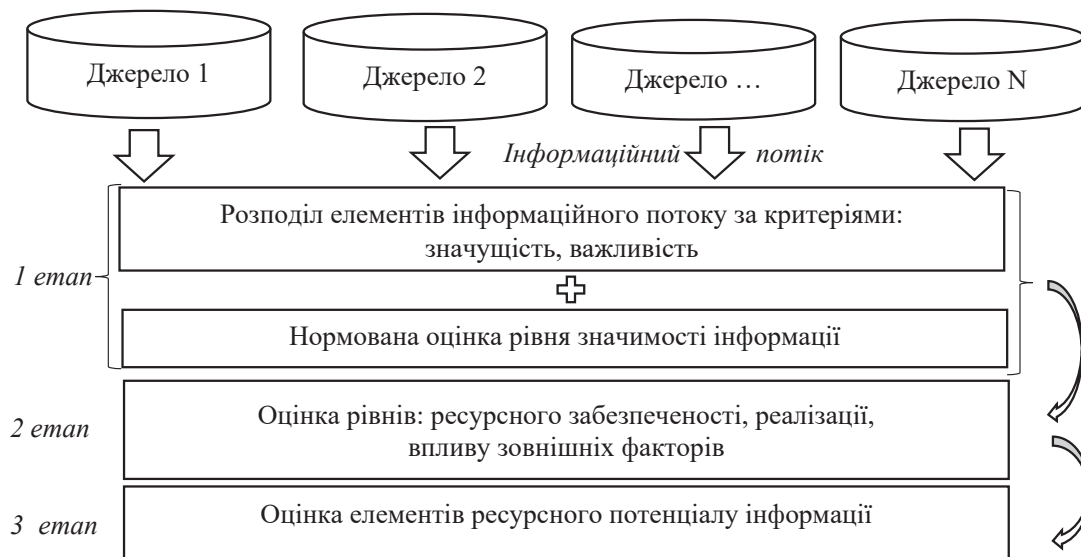


Рис. 1. Управління інформаційними ресурсами підприємства

Джерело: побудовано за [8]

– внутрішні (корпоративне планування, маркетинг, дослідження та розвиток, проектно-конструкторські роботи, обробка даних, виробництво, персонал);

– зовнішні (галузевий звіт, державні та регіональні статистичні дані та висновки, розподіл, покупці/споживачі, системи накопичення первинних даних, конкуренція). Такий поділ пов'язаний з основними напрямками діяльності підприємства.

Слід відмітити, що первинна інформація є неоднорідною, різноманітною, несе в собі специфіку джерела її виникнення. Також існують певні проблеми використання зовнішньої інформації, серед яких можна виділити її недостовірність та суперечливість, неповноту та надмірність. Названі проблеми вкрай важливо вирішувати на попередніх етапах управління (передобробка даних), бо саме інформаційні ресурси утворюють інформаційний простір підприємства та підтримують рівень успішності його діяльності, завдяки таким ресурсам проводять комплексне оцінювання ефективності роботи та визначають перспективні напрямки подальшого розвитку підприємства. Тому особливу увагу в управлінні інформацією приділяють очищенню даних, отриманих ззовні.

Також не слід відкидати неякісну інформацію, слід накопичувати та піддавати процедурі фільтрування з завчасно визначеними параметрами,

яка, як і операція використання, лише змінює цінність інформаційних ресурсів, а не усуває її.

Висновки з проведеного дослідження. Підсумовуючи, слід сказати, що інформаційні ресурси як об'єкти управління представляють сукупність даних, які відповідальні особи застосовують для прийняття раціональних управлінських рішень. До таких даних сучасність висуває нові вимоги, що дозволяє наприкінці отримувати якісний інформаційний продукт.

Підтверджено, що сучасне управління підприємством є інформаційно-управлінським процесом. Інформаційні ресурси поряд з матеріальними, трудовими, енергетичними та фінансовими ресурсами займають особливе місце в управлінні діяльністю підприємства. Роль інформаційних ресурсів для сучасних підприємств є суттєвою, в деяких питаннях навіть вирішальною, інформація є ресурсною базою в прогнозуванні та плануванні потреб, узгоджують роботу структурних одиниць підприємства, сприяють підвищенню ефективності діяльності шляхом більш раціональної взаємодії всіх факторів виробництва. Подальші дослідження особливостей управління інформаційними ресурсами підприємства стосуються питань розробки моделей та методів

Список використаних джерел:

1. Конохова З.П. Інформація як специфічний ресурс організації. *Електронне наукове фахове видання «Глобальні та національні проблеми економіки»*. 2018. № 21. URL: <http://global-national.in.ua/archive/21-2018/5.pdf> (дата звернення: 28.02.2023).
2. Про Національну програму інформатизації: Закон України від 04 лютого 1998 р. № 74/98-ВР. Верховна Рада України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/Z980074?an=1> (дата звернення: 06.03.2023).
3. Коцаба В.Ю., Штерма Т.В. Роль та місце інформаційних ресурсів у процесах розвитку підприємства. *Науковий журнал «Молодий вчений»*. 2017. № 5(45) С. 639–642.

4. Біляченко О.Л. Інформаційні ресурси в системі бухгалтерського обліку: гармонізація понять та категорій. *Науковий журнал «Економіка: реалії часу»*. 2014. № 4(14). С. 170–179.
5. Марутян Р. Інформаційні ресурси: нові підходи до визначення поняття. *Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї*. 2009. Вип. 18. С. 93–104.
6. Лозовицький Д.С. Інформаційні ресурси підприємства як новий фактор виробництва ХХІ століття. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2012. Вип. 1. С. 218–228.
7. Нетреба І. Теоретичні підходи до визначення категорії «інформаційний ресурс». *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Економіка»*. 2014. № 8(161). С. 70–73.
8. Усикова О.М., Корнієцька М.О. Адаптивна система управління інформаційними ресурсами підприємств. *Журнал з економічних наук «Економіка і управління»*. 2019. № 4(84). С. 89–94.

References:

1. Konokhova Z.P. (2018) Informatsiia yak spetsyficnyi resurs orhanizatsii [Information as a specific resource of the organization]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky* [Global and national economic problems] (electronic journal), no. 21, pp. 22–45. Available at: <http://global-national.in.ua/archive/21-2018/5.pdf> (accessed 28 February 2023).
2. Pro Natsionalnu prohramu informatyzatsii: Zakon Ukrainy vid 04 liutoho 1998 r. № 74/98-VR. Verkhovna Rada Ukrainy. Available at: <https://ips.ligazakon.net/document/Z980074?an=1> (accessed 28 February 2023).
3. Kotsaba V.Iu., Shterma T.V. (2017) Rol ta mistse informatsiinykh resursiv u protsesakh rozvytku pidpriemstva [The role and place of information resources in enterprise development processes]. *Naukovyi zhurnal "Molodyi vchenyi"*, no. 5(45), pp. 639–642.
4. Biliachenko O.L. (2014) Informatsiini resursy v systemi bukhgalterskoho obliku: harmonizatsiia poniat ta katehorii [Information resources in the accounting system: harmonization of concepts and categories]. *Naukovyi zhurnal "Ekonomika: realii chasu"*, no. 4(14), pp. 170–179.
5. Marutian R. (2009) Informatsiini resursy: novi pidkhody do vyznachennia poniattia [Information resources: new approaches to defining the concept]. *Suchasna ukrainska polityka. Polityky i politolohy pro nei*, vol. 18, pp. 93–104.
6. Lozovytskyi D.S. (2012) Informatsiini resursy pidpriemstva yak novyi faktor vyrobnytstva ХХІ stolittia [Information resources: new approaches to defining the concept]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*, vol. 1, pp. 218–228.
7. Netreba I. (2014) Teoretychni pidkhody do vyznachennia katehorii «informatsiinyi resurs» [Theoretical approaches to defining the category "information resource"]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriia "Ekonomika"*, no. 8(161), pp. 70–73.
8. Usykova O.M., Korniietska M.O. (2019) Adaptivna systema upravlinnia informatsiinykh resursamy pidpriemstv [Adaptive system of management of information resources of enterprises]. *Zhurnal z ekonomichnykh nauk "Ekonomika i upravlinnia"*, no. 4(84), pp. 89–94.

E-mail: olha.kuzminova@npp.nau.edu.ua

E-mail: 8012411@stud.nau.edu.ua